

Latvijas Republikas
TIESĪBSARGS

Pētījums

**LATVIJAS TIESU PRAKSE SATVERSMES 92.PANTA TREŠĀ TEIKUMA
TIEŠĀ PIEMĒROŠANĀ VALSTS ATBILDĪBAS KONTEKSTĀ**

Pētījumu sagatavoja:
Ilze Tralmaka
Tiesībsarga biroja
Pilsonisko un politisko tiesību nodaļas
juriskonsulte

Rīga, 2014

Saturs

1. Ievads un problēmas raksturojums	3
2.1. Satversmes tiesas prakse.....	5
2.2. Augstākās tiesas prakse	6
3. Rajona/pilsētas tiesu un apgabaltiesu prakse	7
3.1. Prasības pamati	7
3.2. Piemērotie principi un tiesas motivācija.....	8
3.3. Piešķirtās kompensācijas	15
4. Secinājumi	18
5. Izmantotās nacionālās tiesu prakses saraksts	20

1. Ievads un problēmas raksturojums

Galvenie normatīvie akti, kas šobrīd regulē valsts atbildību, tai skaitā atbildību par personas pamattiesību aizskārumu ir likums „Par izziņas iestādes, prokuratūras vai tiesas nelikumīgas vai nepamatotas rīcības rezultātā nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu”, kā arī Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likums. Nenoliedzami noteiktu aizskārumu gadījumā arī Administratīvā tiesa ir atzīstama par mehānismu, kādā persona var panākt atbilstoša atlīdzinājuma piešķiršanu, piemēram, Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk - Satversme) 95.panta pārkāpumu gadījumā.¹ Tiesībsargs savā praksē regulāri sastopas ar gadījumiem, kad ir konstatējams personas būtisks pamattiesību aizskāruma, tomēr attiecībā uz šādu aizskāruma veidu likumdevējs nav paredzējis īpašu kārtību, kādā persona var saņemt atlīdzinājumu par savu tiesību aizskārumu ne tiesas, ne ārpus tiesas kārtībā. Piemēram, tiesībsargs ir konstatējis cietušās personas tiesību uz taisnīgu tiesu pārkāpumu saistībā ar krimināllietas izskatīšanu pirmās instances tiesā septiņus gadus. Konstatēts arī apsūdzētās personas tiesību uz taisnīgu tiesu pārkāpums saistībā ar civillietas izskatīšanu, kas ilgusi vairāk nekā 21 gadu. Tiesībsargs konstatējis arī personas tiesību uz brīvību pārkāpumu saistībā ar administratīvā aresta izpildi pēc likumā noteiktā noilguma iestāšanās, kā arī, pārsniedzot likumā noteikto maksimālo apcietinājuma piemērošanas termiņu aizdomās turētajai personai. Tiesību uz brīvību pārkāpums konstatēts arī gadījumā, kad persona ilgstoši paturēta apcietinājumā, neskatoties uz to, ka apelācijas instances tiesa bija pilnībā atcēlusi pirmās instances tiesas spriedumu krimināllietā, bet jaunu lēmuma par drošības līdzekļa piemērošanu nebija pieņēmusi. Pie tiesībsarga vērsusies arī cietusī persona kriminālprocesā, kura bija saņēmusi prokurora atzinumu, ka izmeklēšana kriminālprocesā tikusi nepamatoti novilcināta. Personas Satversmes 104.pantā noteikto pamattiesību aizskāruma konstatēts arī saistībā ar to, ka prokuratūra netika sniegusi atbildi pēc būtības uz personas iesniegumu, kurā norādīts uz iespējamu noziedzīgu nodarījumu un citos gadījumos.

Ņemot vērā, ka likumdevējs nav paredzējis īpašu kārtību, kādā persona var pieprasīt atbilstīgu atlīdzinājumu, attiecībā uz iepriekš minētajiem un virkni citu gadījumu, kad ir konstatējams personas pamattiesību pārkāpums, Satversmes tiesa jau 2001.gadā noteica, ka Latvijas Republikas Satversmes 92.panta trešais teikums, kas nepamatota tiesību aizskāruma gadījumā paredz personas tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu, līdzīgi kā jebkura cita cilvēktiesību norma ir piemērojama tieši un nepastarpināti. Kā minēts iepriekš, tiesībsargs ir konstatējis virkni gadījumu, kad personas pamattiesību aizskāruma gadījumā personām nav pieejams īpašs atlīdzinājuma pieprasīšanas mehānisms, tādēļ šādos gadījumos, sekojot Satversmes tiesas atzinumam, tiesībsargs iesaka personām vērsties vispārējās jurisdikcijas tiesā, pamatojoties uz Satversmes 92.panta trešo teikumu. Lai izvērtētu šī atbilstīga atlīdzinājuma pieprasīšanas mehānisma efektivitāti, tiesībsargs veica jaunākās tiesu prakses izpēti. 2014.gada septembrī tiesībsargs nosūtīja pieprasījumu uz visām 35 Latvijas Republikas rajona un pilsētas tiesām, ar lūgumu sniegt informāciju par lietām, kas laika posmā no 2009.gada 1.janvāra līdz 2014.gada 1.oktobrim ir ierosinātas pret valsti par atbilstoša atlīdzinājuma piešķiršanu, pamatojoties uz Satversmes 92.panta trešo teikumu. Pētījumā analizēta gan rajona un pilsētas tiesu prakse, gan arī apelācijas instances un kasācijas instances tiesu prakse gadījumos, kas

---

¹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2013.gada 24.septembra lēmums lietā Ignats pret Latviju, Nr.38494/05, 113.-116.punkts; Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2013.gada 5.novembra lēmums lietā Iljins pret Latviju, Nr.1179/10, 34.-41.punkts.

konkrētajā procesā tiesvedība šajās instancēs ir notikusi. Papildus īsi analizētas arī Augstākās tiesas Senāta un Satversmes tiesas atziņas Satversmes 92.panta trešā teikuma tiesās piemērošanas kontekstā. Tomēr jāatzīmē, ka analīzei izmantoti arī rajona un pilsētas tiesu, kā arī apgabaltiesu spriedumi, kas šobrīd vēl nav stājušies likumīgā spēkā. Tomēr ir būtiski atzīmēt, ka izmantotās tiesu prakses saraksts varētu būt nepilnīgs, jo pētījuma gaitā tika pievienoti un analizēti arī tiesu spriedumi, kas attiecas uz pētījumā aptvertu laika posmu, tomēr no Latvijas tiesām saņemtajās atbildēs netika norādīti.

Šī pētījuma mērķis nav vērtēt prasītāju celto prasību pamatotību, bet gan analizēt atbilstošas atlīdzības pieprasīšanas mehānisma efektivitāti, tiesu piemērotos principus un motivāciju prasību izvērtēšanā un to ietekmi uz prasītāja tiesību aizsardzības iespējām. Tādējādi pētījuma galvenais uzdevums ir izvērtēt, vai personas prasības, kas celtas, pamatojoties uz Satversmes 92.panta trešo teikumu tiek izvērtētas pēc būtības, kā arī vai, atzīstot pamattiesību pārkāpumu, personai tiek piešķirts tiesas ieskatā atbilstīgs atlīdzinājums.

Visbeidzot, šajā pētījumā netiks analizēts, kāds atlīdzinājums būtu uzskatāms par atbilstīgu, tomēr kā ir skaidrojusi Satversmes tiesa, *„ņemot vērā, piemēram, tiesību pārkāpuma veidu vai raksturu, apdraudēto tiesisko interesi, aizskarto tiesisko subjektu vai nodarītā kaitējuma smagumu, „atbilstīgs atlīdzinājums” var izpausties arī nemantiskā veidā. [..] Nosakot atlīdzinājumu, tieši tiesa pauž valsts nostāju jautājumā par aizskarto tiesību un paša tiesību aizskāruma nozīmīgumu.”*² Tādējādi tiks īsi aplūkots piešķirtais kompensācijas apmērs salīdzināmās situācijās dažādās tiesās.

---

² Satversmes tiesas 2011.gada 6.jūnija spriedums lietā Nr.2011-21-01, 11.1. punkts.

2. Satversmes 92.panta trešā teikuma tiešas piemērošanas pamatojums

2.1. Satversmes tiesas prakse

2001.gadā Satversmes tiesa izskatīja konstitucionālo sūdzību, kurā cita starpā tika apstrīdēta likuma „Par izziņas iestādes, prokuratūras vai tiesas nelikumīgas vai nepamatotas rīcības rezultātā nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu” 2.panta atbilstība Satversmes 91.un 92.pantam.³ Konstitucionālās sūdzības iesniedzējs apgalvoja, ka kriminālprocesa ietvaros viņš atradies apcietinājumā gandrīz trīs gadus, tomēr ar tiesas spriedumu krimināllietā viņam tika piespriesta brīvības atņemšana uz 1,5 gadiem. Persona uzskatīja, ka attiecībā uz viņu ir pārkāpts dubultās sodīšanas nepieļaujamības princips, tomēr apstrīdētās normas nepieļāva atbilstīga atlīdzinājuma prasību gadījumā, ja persona ir tikusi notiesāta. Lai gan minētajā spriedumā Satversmes tiesa atzina, ka apstrīdētās normas neaizskar Satversmē noteiktās pamattiesības un ir atbilstošas Satversmes 91.un 92.pantam, tiesa atzina, ka Satversmes 92.panta trešais teikums „*ietver vispārēju garantiju – ja valsts ir pārkāpusi indivīda tiesības, tam ir tiesības uz atlīdzību.*”⁴ Satversmes tiesa norādīja, ka Satversmes 92.pants, kā jebkura cilvēktiesību norma ir piemērojama tieši un nepastarpināti, tādējādi, ja „*iesniedzējs uzskata, ka viņa tiesības ir nepamatoti aizskartas, viņš, atsaucoties tieši uz Satversmes 92.panta trešo teikumu, ir tiesīgs vērsties vispārējās jurisdikcijas tiesā ar prasību par atbilstīga atlīdzinājuma piedziņu.*”⁵ Šādā gadījumā vispārējās jurisdikcijas tiesas pienākums būtu izvērtēt pieteikumā norādītos apstākļus, un, konstatējot nepamatotu personas tiesību aizskārumu, spriedumā noteikt atlīdzības apmēru.⁶

Satversmes 92.panta trešās daļas tiešā piemērojamība aplūkota arī Satversmes tiesas 2012.gada 6.jūnija spriedumā lietā Nr.2011-21-01. Lietā tika apstrīdēta Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likuma 8.panta otrās daļas atbilstība Satversmes 92.panta trešajam teikumam. Skaidrojot Satversmes 92.panta trešā teikumā ietvertu jēdzienu „nepamatots tiesību aizskārumš”, Satversmes tiesa norāda: „*Nepamatota vai prettiesiska publisko tiesību subjekta rīcība, kas liedz biedrībai īstenot pulcēšanās brīvību, var radīt tādu pamattiesību pārkāpumu, kas noved pie atlīdzināšanas pienākuma saskaņā ar Satversmes 92.panta trešo teikumu.*”

Tas nozīmē, ka gadījumos, kad valsts iestāde vai amatpersona ir vai nu prettiesiski, vai nepamatoti aizskārusi personas pamattiesības vai pamatbrīvības, indivīdam būtu jābūt iespējai vērsties tiesā ar prasību atlīdzināt viņam norādīto kaitējumu. Šāda iespēja personai ir jānodrošina pat tādā gadījumā, ja nepastāv īpašs normatīvs regulējums, kas detalizēti izklāstītu šāda pieteikuma iesniegšanas un lietas izskatīšanas procesu.

Visbeidzot, lai arī Satversmes 92.panta trešā daļa ir piemērojama tieši un nepastarpināti, Satversmes tiesa norādīja, ka „*tiesiskās noteiktības princips uzliek likumdevējam par pienākumu likumā pēc iespējas noregulēt šīs Satversmes normas praktiskās īstenošanas priekšnoteikumus.*”⁷ Līdz ar to Satversmes 92.panta pirmais teikums, kopsakarā ar šā paša panta trešo teikumu paredz likumdevēja pienākumu izstrādāt un pieņemt regulējumu, kas personām, kuras tiesības ir pārkāptas, ļautu īstenot efektīvu tiesisko aizsardzību.⁸

³ Satversmes tiesas 2001.gada 5.decembra spriedums lietā Nr.2001-07-0103.

⁴ Turpat, 1.punkts.

⁵ Turpat.

⁶ Turpat.

⁷ Satversmes tiesas 2011.gada 6.jūnija spriedums lietā Nr.2011-21-01,7.punkts.

⁸ Turpat.

2.2. Augstākās tiesas prakse

Augstākās tiesas prakse lielā mērā konkretizē Satversmes tiesas spriedumā ietvertu vispārīgo atzinumu par Satversmes 92.panta trešā teikuma tiešu piemērojamību.

Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2010.gada 24.novembra spriedumā lietā Nr.SKC-233 izskatīja personas sūdzību par Administratīvās apgabaltiesas tiesneses atteikumu izsniegt prasītājam tiesas lēmuma tulkojumu viņam saprotamā krievu valodā. Prasītāja ieskatā šāda tiesas rīcība bija nepamatoti aizskārusi prasītāja tiesības pārsūdzēt tiesas nolēmumu kasācijas kārtībā. Prasība celta pret valsti Finanšu ministrijas personā par tiesas nelikumīgas vai nepamatotas rīcības rezultātā nodarītā kaitējuma atlīdzību. Izskatot lietu pirmajā instancē, tiesa secināja, ka Finanšu ministrija nevar būt atbildētāja konkrētajā lietā, turklāt prasība par atlīdzinājuma piedziņu, ja ar to domāta morālā kaitējuma atlīdzība, nav pierādīta atbilstoši Civillikuma 1635.pantam, proti, prasītājs nav pierādījis Finanšu ministrijas vainu sava prasījuma pamatojumā.⁹

Minētajā lietā Augstākās tiesas Senāts, konstatēja, ka valstī nav normatīvā regulējuma par kaitējuma atlīdzību, kas indivīdam nodarīts tiesu darbības rezultātā, izņemot nepamatotas notiesāšanas un administratīvā aresta piemērošanas gadījumus, tomēr tas nevar būt šķērslis prasības celšanai.¹⁰ Turklāt gadījumos, ja, nepastāvot normatīvajam regulējumam, valsts nav noteikusi, kas pārstāv tās intereses, izskatot attiecīgas prasības, tiesām pašām ir jāizšķir, vai valsti kā atbildētāju pārstāvošā valsts institūcija akceptējama kā lietas dalībiece.¹¹ Visbeidzot Senāts atzina par kļūdainu tiesas atsauci uz Civillikuma 1635.pantu, jo „*prasība izriet nevis no privāttiesiskajām, bet gan publiski tiesiskajām attiecībām, tiesai tiesas spriešanas procesā realizējot valsts varu.*”¹²

2014. gada 29.aprīļa spriedumā lietā Nr.SKC-81/2014 Augstākās tiesas Civillietu departaments izskatīja kasācijas sūdzību, kuras pamatā bija juridiskas personas sūdzība par neattaisnotu kriminālprocesa vilcināšanu. Kriminālprocesa laikā prasītājas, kurai procesā nebija noteikts nekāds kriminālprocesuāls statuss, mantai ir bijis uzlikts arests.¹³ Kriminālprocess vēlāk izbeigts, tāpēc prasītāja cēlusi prasību par zaudējumiem, kas radušies neattaisnotas kriminālprocesa novilcināšanas rezultātā un līdz ar to no nepamatota lieguma izmantot tai piederošu mantu vairāk nekā divus gadus.¹⁴ Apelācijas instances tiesa šajā lietā apmierināja prasītājas apelācijas sūdzību, norādot, ka procesa virzītājs, uzliekot arestu mantai un vēlāk vilcinoties saprātīgā termiņā izskatīt kriminālprocesu, pieļāvis neattaisnojamu darbību, kurai ir tiešs cēloniskais sakars ar to, ka prasītājai tika nodarīts zaudējums. Apelācijas instances tiesa, pamatojoties uz likumu „Par izziņas iestādes, prokuratūras vai tiesas nelikumīgas vai nepamatotas rīcības rezultātā nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu”, par labu prasītājai no valsts piesprieda zaudējumu atlīdzību.¹⁵ Atceļot apelācijas instances spriedumu, Augstākās tiesas Civillietu departaments uzskatīja, ka likums „Par izziņas iestādes, prokuratūras vai tiesas

⁹ Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2010.gada 24.novembra spriedumā lietā Nr.SKC-233, 3.punkts.

¹⁰ Turpat, 17.punkts.

¹¹ Turpat, 18.2.punkts.

¹² Turpat, 16.punkts.

¹³ Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2014.gada 29.aprīļa spriedums lietā Nr.SKC-81/2014.

¹⁴ Turpat, 1.3.punkts.

¹⁵ Turpat, 3.-3.4.punkts.

nelikumīgas vai nepamatotas rīcības rezultātā nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu” šajā lietā piemērots nekorekti. Augstākā tiesa cita starpā norādīja uz to, ka diskutējams ir jautājums par to, vai, skatot lietu civilprocesa kārtībā, tiesas kompetencē būtu atklāt pārkāpumus, ko pieļāvuši procesa virzītāji kriminālprocesā.¹⁶ Attiecībā uz juridiskas personas pamattiesību aizskārumu Augstākā tiesa norādīja, ka vadoties no Kriminālprocesa likuma normām, nevajadzētu rasties strīdam, ka prasītājas naudas līdzekļu arests atbilda likumam un tam bija leģitīms mērķis. Tādējādi Augstākās tiesas ieskatā no „*Satversmes tiesas izrietošajam samērīguma kritērijam prasītājas tiesību aizskāruma izvērtējumā būtu jābūt patiesajam šīs lietas izskatīšanas priekšmetam.*”¹⁷ Turklāt Augstākā tiesa norādīja, ka „*[j]a izskatot lietu no jauna apelācijas instances tiesa konstatēs samērīguma principa pārkāpumu procesa virzītāja darbībās, kas reizē varētu būt pamats secinājumam par nepamatotu tiesību aizskārumu, tiesai, kā to jau ir norādījusi Satversmes tiesa, jāizšķir jautājums par atbilstīgu atlīdzinājumu atbilstoši Satversmes 92.panta trešajam teikumam.*”¹⁸ Visbeidzot tiesa secināja, ka izšķiramā strīda izcelsmei nav civiltiesisks raksturs, jo, uzliekot arestu prasītājas naudas līdzekļiem, valsts ir darbojusies publisko tiesību jomā.¹⁹

No Augstākās tiesas prakses izriet, ka strīdi, kuru pamatā ir prasītāja sūdzība par nepamatotu tiesību aizskārumu, kuru valsts (iestāde vai amatpersona) veikusi, realizējot publisko varu, pēc savas būtības nav civiltiesiski strīdi. Šādos strīdos tiesas galvenais pienākums būtu izvērtēt, vai ir noticis personas pamattiesību nepamatots aizskārumš, un, konstatējot šādu aizskārumu, lemt par atbilstīga atlīdzinājuma piešķiršanu. Jānorāda, ka ne Satversmes tiesa, ne Augstākās tiesas prakse neprasa pierādīt, ka valsts iestāde vai amatpersona ir rīkojusies prettiesiski, pārkāpjot materiālās vai procesuālās tiesību normas, kā arī pierādīt valsts vainas pakāpi. Nepamatots tiesību aizskārumš var būt gan aizskārumš, kas radies, rīkojoties pretēji tiesību normām, gan rīkojoties saskaņā ar tiesību normām, tomēr to piemērošanas gaitā nesamērīgi ierobežojot personas pamattiesības. Konstatējot šādu aizskārumu, tiesas pienākums ir noteikt atbilstīgu atlīdzinājumu.

3. Rajona/pilsētas tiesu un apgabaltiesu prakse

3.1. Prasības pamati

Apskatāmajā laika periodā pirmās instances tiesās celtas prasības par Satversmes 92.panta pārkāpumiem saistībā ar tiesībām uz taisnīgu tiesu, kā arī Satversmes 111.panta pārkāpumiem saistībā ar neatbilstoša uztura nodrošināšanu Latvijas ieslodzījuma vietās.²⁰ Prasības saistībā ar tiesību uz taisnīgu tiesu iespējamiem pārkāpumiem celtas par nesamērīgi ilgiem lietas iztiesāšanas termiņiem,²¹ kā arī nesamērīgi ilgiem pirmstiesas kriminālprocesa termiņiem.²²

¹⁶ Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2014.gada 29.aprīļa spriedums lietā Nr.SKC-81/2014, 9.punkts.

¹⁷ Turpat, 10.punkts.

¹⁸ Turpat, 12.punkts.

¹⁹ Turpat, 13.punkts.

²⁰ Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2011.gada 1.novembra spriedums lietā Nr.C27147311/8; Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2011.gada 17.novembra spriedums lietā Nr.C27167611-1; Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2012.gada 29.marta spriedums lietā Nr.C27217611/8; Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2011.gada 15.decembra spriedums lietā Nr.C27179411.

²¹ Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2012.gada 26.marta spriedums lietā Nr.C27200511/8; Daugavpils rajona tiesas 2014.gada 24.aprīļa spriedums lietā Nr.C12187013.

Pieteicēji vērsušies tiesā arī saistībā ar iespējamiem tiesību uz brīvību pārkāpumiem, piemēram, izpildot administratīvo arestu pēc likumā noteiktā izpildes noilguma iestāšanās,²³ kā arī saistībā ar nepamatoti izciesto brīvības atņemšanas sodu, kas vēlāk, pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma vietas, ir ticis samazināts, izskatot pieteicēja apelācijas sūdzību.²⁴ Atsevišķas prasības par morālā kaitējuma kompensācijas piešķiršanu celtas arī saistībā ar turēšanu necilvēcīgos apstākļos ieslodzījuma vietas soda izolatorā,²⁵ par notiesātajām personām noteikto nepamatoto liegumu veikt saraksti ar personām, kas nav to radnieki,²⁶ par apcietinātajai personai noteikto aizliegumu sazināties ar ģimenes locekļiem,²⁷ kā arī par kaitējuma atlīdzināšanu saistībā ar negadījumu, kas noticis, veicot darbu ieslodzījuma vietā.²⁸ Viena prasība celta par atteikumu bez maksas nosūtīt notiesātās personas vēstules vairākiem zvērīnātiem advokātiem.²⁹

Vairums prasību celtas pret Latvijas Republikas Finanšu ministriju, pamatojoties gan tieši uz Satversmes 92.pantu, gan arī Civillikuma 1635.pantu, kas paredz vispārīgas tiesības uz kaitējuma atlīdzību, ja tāds nodarīts neatļautas darbības rezultātā. Vienā gadījumā prasītājs cēlis prasību pret Latvijas Republikas Prokuratūru, kā arī Valsts policiju,³⁰ savukārt vienā lietā kā galvenais atbildētājs norādīta Valsts policija.³¹ Divās lietās kā trešā persona uzaicināta Tieslietu ministrija³² un tiesībsargs.³³

No analizētajām lietām var secināt, ka prasības, kas celtas pret valsti, pamatojoties Satversmes 92.panta trešo teikumu, pamatā tiek celtas par Satversmes VIII daļā ietverto cilvēka pamattiesību un pamatbrīvību pārkāpumiem. Šādi iespējamie pārkāpumi ir pieļauti situācijās, kad valsts iestādes vai amatpersonas attiecībā uz indivīdu ir rīkojušās, realizējot valsts publisko varu likumā noteiktās kompetences ietvaros, piemēram, kriminālprocesa ietvaros, brīvības atņemšanas iestādē vai tiesvedības procesā.

3.2. Piemērotie principi un tiesas motivācija

Aplūkojot rajona un pilsētas tiesu, kā arī apgabaltiesu praksi uz Satversmes 92.panta trešo teikumu balstīto prasību izskatīšanā jāsecina, ka tiesas minētās prasības klasificē kā civiltiesiskus strīdus. Vērtējot celto prasību pieņemamību, tiesas secina, ka „*strīds par morālā kaitējuma atlīdzību* (...) *pēc savas būtības ir civiltiesisks strīds, un tā izskatīšana ir pakļauta izskatīšanai tiesā.*”³⁴ Lai gan kaitējuma atlīdzības prasība var tikt uzskatīta par personas „civilo” tiesību Eiropas cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6.panta pirmās daļas izpratnē, no aplūkotās tiesu prakses neizriet, ka šāda klasifikācija tiek piemērota tikai lietas pieņemamības

²² Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2013.gada 12.septembra spriedums lietā Nr.C27178112; Gulbenes rajona tiesas 2014.gada 6.janvāra spriedums lietā Nr.C14050013.

²³ Madonas rajona tiesas 2013.gada 8.oktobra spriedums lietā Nr.C23053413.

²⁴ Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2013.gada 8.novembra spriedums lietā Nr.C27146012.

²⁵ Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2012.gada 5.jūnija spriedums lietā Nr. C27173111.

²⁶ Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2011.gada 14.novembra spriedums lietā Nr.C27165811-1.

²⁷ Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2013.gada 8.apriļa spriedums lietā Nr.C27165112.

²⁸ Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2012.gada 4.oktobra spriedums lietā Nr.C27247211.

²⁹ Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2013.gada 22.janvāra spriedums lietā Nr.C27208911.

³⁰ Gulbenes rajona tiesas 2014.gada 6.janvāra spriedums lietā Nr.C14050013.

³¹ Madonas rajona tiesas 2013.gada 8.oktobra spriedums lietā Nr.C23053413.

³² Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2013.gada 8.novembra spriedums lietā Nr.C27146012.

³³ Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2013.gada 22.janvāra spriedums lietā Nr.C27208911.

³⁴ Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2013.gada 12.septembra spriedums lietā Nr.C27178112; skat. arī Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2012.gada 5.jūnija spriedums lietā Nr. C27173111.

kontekstā. Personas prasībās atbilstīga atlīdzinājuma piešķiršanu par valsts nodarītu pamattiesību aizskārumu pirmās instances tiesas pamatā piemēro civilprocesa principus attiecībā uz visiem tiesvedības aspektiem.

Pirmkārt, lielākajā daļā apskatīto lietu tiesas procesā tiek piemērots sacīkstes princips, kas pats par sevi paredz abu pušu vienlīdzību un vienlīdzīgu pienākumu un iespējas pierādīt savu prasību un iebildumu pamatotību. Tādējādi, izskatot lietas pirmajā instancē, vairumā gadījumu tiesas atsaucas uz Civilprocesa likuma 93.panta pirmo daļu, kas nosaka, ka katrai pusei jāpierāda tie fakti, uz kuriem tā pamato savus prasījumus vai iebildumus.³⁵

Tomēr ir atrodami arī spriedumi, kurās tiesas pierādīšanas pienākuma vērtēšanā ir ņēmušas vērā, ka izskatāmajā lietā indivīds tiesājas pret valsti par valsts rīcības rezultātā nodarītu pamattiesību aizskārumu. Līdz ar to tiesas nav uzlikušas prasītājam pienākumu pilnībā pierādīt visu savu prasību pamatotību, kā arī visu juridisko nosacījumu iestāšanos kaitējuma atlīdzināšanai. Piemēram, lietā Nr.C23053413 prasītājs sūdzējās par viņam piespriedā administratīvā aresta izpildi pēc likumā noteiktā noilguma iestāšanās. Madonas rajona tiesas 2013.gada 8.oktobra spriedumā secināja, ka uz konkrēto gadījumu ir attiecināms likums „Par izziņas iestādes, prokuratūras vai tiesas nelikumīgas vai nepamatotas rīcības rezultātā nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu”, kas paredz kārtību kādā atlīdzināmi zaudējumi, ko attiecīgās iestādes nodarījušas fiziskajām personām, pildot dienesta pienākumus.³⁶ Arī Rīgas apgabaltiesas 2013.gada 11.marta spriedumā, kurā tiesa, izskatot prasītāja sūdzību par valsts nodarīto kaitējumu saistībā ar krimināllietas iztiesāšanas saprātīgu termiņu pārsniegšanu, norāda, ka valsts kā atbildētāja pienākums ir norādīt uz iemesliem, kuru dēļ lieta nav tikusi iztiesāta savlaicīgi. Tiesa norāda, ka šāds pienākums piekrīt atbildētājam, jo „[p]rasītājs, kā fiziska persona tiesas prāvā pret valsti, ir atzīstams par objektīvi vājāku pusi.”³⁷

Otrkārt, Satversmes 92.panta trešā teikuma konkretizēšanai vairākumā izskatīto lietu tiek piemērots Civillikuma 1635.pants. Lai varētu pieprasīt kaitējuma atlīdzību minētais pants uzliek prasītājam pienākumu pierādīt trīs apstākļus: (i) prasītāja tiesību aizskārumu un kaitējuma esamību; (ii) atbildētāja prettiesisku rīcību; kā arī (iii) cēlonisko sakaru starp atbildētāja prettiesisko rīcību un prasītāja tiesību aizskārumu.³⁸ Tiesu praksē pirmais un otrais no šiem apstākļiem ne vienmēr ir skaidri nošķirti, jo lai secinātu, ka ir vai nav radies pieteicēja tiesību aizskārumš, tiesas vienlaikus vērtē gan valsts iestādes rīcības tiesiskumu, gan to, vai persona ir pierādījusi tai nodarīto kaitējumu. Tomēr tālāk pētījumā tiks mēģināts apskatīt pirmo un otro no šiem apstākļiem atsevišķi, ciktāl to vērtējumu tiesu praksē ir iespējams izdalīt.

Kaitējuma esamība

Attiecībā uz prasītāja tiesību aizskārumu un tā rezultātā nodarīto kaitējumu rajona un pilsētas tiesas savā praksē norāda, ka Civilprocesa likuma 1635.pantā ir noteikts izsmeļošs uzskaitījums, paredzot kādu aizskārumu rezultātā pieņemams, ka personai ir nodarīts morālais

³⁵ Skat., piemēram, Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2013.gada 8.novembra spriedums lietā Nr.C27146012; Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2012.gada 26.marta spriedums lietā Nr.C27200511/8, Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2011.gada 14.novembra spriedums lietā Nr.C27165811-1.

³⁶ Madonas rajona tiesas 2013.gada 8.oktobra spriedums lieta Nr.C23053413.

³⁷ Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2013.gada 11.marta spriedums lietā Nr.C27200511.

³⁸ Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2013.gada 12.septembra spriedums lietā Nr.C27178112.

kaitējums.³⁹ Šie gadījumi ir noziedzīgs nodarījums pret personas dzīvību, veselību, tikumību, dzimumneaizskaramību, brīvību, godu, cieņu vai pret ģimeni, vai nepilngadīgo, pieņemams, ka cietušajam šādas darbības rezultātā ir nodarīts morālais kaitējums. Tādēļ, ja nepastāv kāds no šiem apstākļiem, „prasītājam morālais kaitējums ir jāpierāda un viņam ir saistošs Civilprocesa likuma 93.panta pirmajā daļā noteiktais pierādīšanas pienākums, ievērojot sacīkstes principu.”⁴⁰ Tādējādi vairākumā pētījumā apskatīto lietu tiek secināts, ka prasītājs nav pierādījis, ka atbildētāja prettiesiskas rīcības rezultātā, personai būtu nodarīts morālais kaitējums – fiziskas vai garīgas ciešanas.⁴¹

Turklāt, atsevišķos gadījumos, pat secinot, ka lietā nav strīda par lietas faktiskajiem apstākļiem un personas pamattiesību tiesību aizskārums varētu būt noticis, no personas tiek prasīts pierādīt papildus morālā kaitējuma esamību – fiziskas vai garīgas ciešanas.⁴² Civillietā Nr.C27178112 Rīgas apgabaltiesa norādīja, ka „[p]ušu starpā nav strīda par to, ka pirmstiesas izmeklēšana minētajā kriminālprocesā norisinājās turpat piecus gadus un četrus mēnešus, tomēr, ievērojot iepriekš norādītās likuma normas, Civillietu tiesu kolēģija atzīst, ka pats par sevi šis fakts nerada [p]rasītājam tiesības uz morālā kaitējuma atlīdzināšanu, jo neliecina par ar to saistītajām [p]rasītāja ciešanām (Civillikuma 1635.panta otrā daļa) – jekādu pārmērīgi ilgu tiesisko nenoteiktību (Konvencijas 6.panta pirmā daļa), kas būtu varējusi pasliktināt [p]rasītāja dzīves kvalitāti (...)”⁴³

Krasā kontrastā ar minēto Rīgas apgabaltiesas secinājumu ir Rīgas apgabaltiesas 2013.gada 11.marta spriedums, kurā norādīts, ka gandrīz sešus gadus ilgušais tiesas process pirmās instances tiesā nav atzīstams par notikušu saprātīgā termiņā, tādēļ „Civillietu tiesu kolēģijai nav pamata apšaubīt Prasītāja norādīto par ciešanām, ko viņam radījusi neziņa par viņa vainu noziegumos un sodu attiecināmo spriedumu krimināllietā.”⁴⁴ Tālāk tiesa norāda, ka „pamatu nemantiskā aizskāruma konstatēšanai noteiktā apmērā rada vien Prasītāja tiesiskā nenoteiktība – neziņa par tiesas secinājumiem attiecībā uz Prasītāja vainu un iespējamo sodu par noziedzīgiem nodarījumiem, un līdz ar to garīgas ciešanas – uztraukumu, ierobežotu iespēju plānot nākotni, kas nenoliedzami pazemina cilvēka dzīves kvalitāti.”⁴⁵ Līdzīgu secinājumu, ka personas pamattiesību aizskārums nenoliedzami ir saistīts ar zināmām morālām ciešanām ir paudusi arī Madonas rajona tiesa saistībā ar administratīvā aresta izpildi pēc likumā noteiktā noilguma iestāšanās, norādot, ka „personas aizturēšanas gadījumā neapšaubāmi tiek aizskartas personas pamattiesības – tiesības uz brīvību, kas ir būtisks tiesību aizskārums. Tiesas ieskatā

³⁹ Civillikuma 1635.panta trešā daļa nosaka: „Ja šā panta otrajā daļā minētā darbība izpaudusies kā noziedzīgs nodarījums pret personas dzīvību, veselību, tikumību, dzimumneaizskaramību, brīvību, godu, cieņu vai pret ģimeni, vai nepilngadīgo pieņemams, ka cietušajam šādas darbības rezultātā ir nodarīts morālais kaitējums. Citos gadījumos morālais kaitējums cietušajam jāpierāda.”

⁴⁰ Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2013.gada 8.aprīļa spriedums lietā Nr.C27165112; Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2011.gada 15.decembra spriedums lietā Nr.C27179411.

⁴¹ Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2013.gada 12.septembra spriedums lietā Nr.C27178112; Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2012.gada 5.jūnija spriedums lietā Nr. C27173111.

⁴² Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2013.gada 12.septembra spriedums lietā Nr.C27178112.

⁴³ Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2014.gada 17.februāra spriedums lietā Nr.C27178112.

⁴⁴ Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2013.gada 11.marta spriedums lietā Nr.C27200511.

⁴⁵ Turpat., skat arī Latgales apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2014.gada 21.oktobra spriedumu lietā Nr.C12187013, kurā tiesa konstatēja, ka personai morālas ciešanas ir radījis apstākļi, kas 12 gadus ilgušā kriminālprocesa laikā viņam ir bijuši pārdzīvojumi, ciešanas saistībā ar ģimenes locekļiem radītajām negatīvajām emocijām, krimināllietas publicitāti, kā arī ar īslaicīgu atstādināšanu no darba.

*nevar būt šaubu par to, ka personas nepamatota aizturēšana personai sagādā morālas ciešanas un pazemojumu, līdz ar ko prasītājam ir tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu.*⁴⁶

Vidzemes apgabaltiesa, konstatējot, ka ir notikusi personas ārstēšanas psihiatriskajā slimnīcā bez pacienta informētas piekrišanas ir norādījusi, ka „*ņemot vērā konkrētas lietas specifiku – personas ievietošanu ārstniecības iestādē [..], nav nekāda iemesla apšaubīt, ka šis viņa tiesību aizskārums izraisīja prasītājam garīgas ciešanas, radīja morālu kaitējumu.*”⁴⁷ Turklāt, Vidzemes apgabaltiesa norāda, ka „*apskatot jautājumu par morālo kaitējumu ne reizi vien atzīts, ka ne visos gadījumos ir iespējams pierādīt konkrētas garīgas ciešanas, taču to esamība loģiski izriet no lietas apstākļiem.*”⁴⁸

Visbeidzot Latgales apgabaltiesa civillietā Nr.C12187013 izskatīja sūdzību par krimināllietas iztiesāšanu nesaprātīgos termiņos (vairāk kā 12 gadi un 5 mēneši), kuras laikā pieteicējs atstādināts no amata pienākumu pildīšanas. Lietā tika taisīts attaisnojošs spriedums. Šajā lietā tiesa pievienojās Eiropas Cilvēktiesību tiesas uzskatam, kas „*konstatējot tādu pārkāpumus kā pārmērīgus lietu izskatīšanas termiņus, kas nav atzīstami par saprātīgiem [] uzskatījusi par pamattiesību pārkāpumu.*”⁴⁹ Turklāt Latgales apgabaltiesa arī uzskatījusi par pierādītu, ka atstādināšana no amata, kaut arī uz neilgu laiku, ir radījusi prasītājam morālas ciešanas – negatīvu ietekmi uz pašnovērtējumu, finansiālas grūtības un stresu par turpmāko. Papildus stresu un pārdzīvojumus tiesas ieskatā radījusi arī informācijas par personas saukšanu pie kriminālatbildības ievietošana laikrakstā.⁵⁰ Jāpiebilst gan, ka šajā gadījumā tiesa pamattiesību aizskārums ir ņēmusi vērā kā papildus apstākli, nevis galveno pamatu kaitējuma atlīdzības piešķiršanai, norādot, ka „*valstij ir pienākums atbildēt par tiesību aizskārums, kas nodarīts prasītājam attaisnojoša tiesas sprieduma gadījumā.*” Tādējādi nav viennozīmīgi secināms, ka notiesājoša tiesas sprieduma gadījumā konstatētie pamattiesību pārkāpumi būtu par pamatu, lai tiesa piešķirtu personai kaitējuma atlīdzību.

No aplūkotojumiem spriedumiem šobrīd ir redzams, ka tiesu prakse attiecībā uz personai nodarītā kaitējuma konstatēšanu ir nevienveidīga. Vairākumā lietu, īpaši izskatot lietas pirmajā instancē, no personas tiek prasīti papildus pierādījumi morālā kaitējuma konstatēšanai. Daļā gadījumu personas pamattiesību aizskārums pēc būtības nav vērtēts, tādēļ tiesas atzinums, ka persona nav pierādījusi kaitējuma esamību, tiek izdarīts vienlaikus ar secinājumu, ka persona nav pierādījusi valsts prettiesisku darbību.

Tomēr pat gadījumos, kad personas pamattiesību aizskārums pirmās instances tiesā vai apelācijas instancē ir konstatēts, tiesas vērtējums par morālā kaitējuma esamību ir nevienveidīgs. Piemēram, divās lietās, kurās konstatēts tiesību uz lietas savlaicīgu izskatīšanu pārkāpums, vienā gadījumā ar šādu pārkāpumu radītā tiesiskā nenoteiktība un līdz ar to zināms morālais kaitējums ir ticis prezumēts.⁵¹ Savukārt otrā gadījumā tiesas ieskatā, šāda kaitējuma esamība prasītājam ir bijusi jāpierāda atsevišķi, neskatoties uz ilgstošu atrašanos aizdomās turētā statusā.⁵²

Atsevišķās lietās pamattiesību aizskārums gadījumā personai nodarītais kaitējums tiek prezumēts. Šādos gadījumos tiesa pēc sava ieskata nosaka atlīdzības apmēru, kas, ņemot vērā

⁴⁶ Madonas rajona tiesas 2013.gada 8.oktobra spriedums lietā Nr.C23053413.

⁴⁷ Vidzemes apgabaltiesas 2013.gada 27.decembra spriedums lietā Nr.C38042610.

⁴⁸ Turpat.

⁴⁹ Latgales apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2014.gada 21.oktobra spriedums lietā Nr.C12187013.

⁵⁰ Turpat.

⁵¹ Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2013.gada 11.marta spriedums lietā Nr.C27200511.

⁵² Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2014.gada 17.februāra spriedums lietā Nr.C27178112.

lietas apstākļus un vispārīgos tiesību principus, būtu uzskatāms par atbilstīgu. Jāpiebilst, ka šāda prakse būtu saskaņā ar Satversmes tiesas un Augstākās tiesas atziņām, kas paredz tiesas pienākumu vispirms noskaidrot, vai ir pieļauts personas pamattiesību pārkāpums un tālāk ieskatiem izvērtēt piešķiramās atlīdzības apmēru.

Prettiesiska darbība un atbildētāja vainas pakāpe

Lai gan Satversmes tiesa ir norādījusi, ka Satversmes 92.panta trešais teikums „*ietver vispārēju garantiju – ja valsts ir pārkāpusi indivīda tiesības, tam ir tiesības uz atlīdzību,*”⁵³ praksē šis vispārīgās garantijas konkretizēšanā attiecībā uz valsts rīcību tiek piemērots Civillikuma 1635.pants. Tādējādi, lai konstatētu pamatu morālā kaitējuma piešķiršanai prasītājam būtu pienākums pierādīt, ka personas tiesības ir aizkārusi valsts neatļauta darbība, t.i., valsts ir rīkojusies prettiesiski, pārkāpjot, materiālās vai procesuālās tiesību normas.⁵⁴ Turklāt, vairākumā lietu gadījumu pirmās instances tiesas norāda, ka morālā kaitējuma piedziņai civilprasības kārtībā pēc Civillikuma 1635.panta jāvērtē ne tikai katrs tiesību aizskārums (valsts prettiesiska darbība), kura rezultātā nodarīts morālais kaitējums, bet arī tā nodarītāja vaina un tās pakāpe.⁵⁵

Vairākumā analizēto lietu, tiesas ieskatā, prasītājs nav spējis iesniegt pierādījums tam, ka valsts iestāde vai amatpersona ir rīkojusies prettiesiski. Piemēram, lietā Nr.C27200511/8 prasītājs sūdzas par tiesību uz lietas izskatīšanu saprātīgā termiņā pārkāpumu, iztiesājot krimināllietu pirmajā instancē vairāk nekā 5 gadus un 8 mēnešus. Lai gan prasītāja norādītie fakti netiek apstrīdēti, tiesa norāda, ka: „*[p]rasītājs ne prasības pieteikumā, ne tiesas sēdē nav iesniedzis pierādījumus, kā arī lietas izskatīšanas gaitā nav konstatēts, ka tiesa, izskatot krimināllietu [..], būtu pieļāvusi kādu materiālo vai procesuālo tiesību normu pārkāpumu.*”⁵⁶ Šajā lietā gan pirmās instances tiesas spriedums tika atcelts apelācijas instancē, norādot, ka šajā gadījumā valsts pienākums ir pierādīt, ka ilgstošs tiesas process konkrētajā lietā ir bijis attaisnojams.⁵⁷ Lieta šobrīd atrodas izskatīšanā kasācijas instancē.

Turklāt, neskatoties uz Augstākās tiesas Civillietu tiesu departamenta praksi,⁵⁸ atsevišķās agrākās lietās pirmās instances tiesa ir atsaukusies uz prasītāja nespēju pierādīt nevis valsts prettiesisku darbību, bet gan to, ka konkrēti Finanšu ministrija būtu veikusi kādas prettiesiskas darbības attiecībā pret prasītāju.⁵⁹ Tomēr jāatzīst, ka šāda prakse vēlākos spriedumos vairs nav atrodama.

⁵³ Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2014.gada 17.februāra spriedums lietā Nr.C27178112, 1.punkts.

⁵⁴ Skat., piemēram, Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2012.gada 26.marta spriedums lietā Nr.C27200511/8; Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2013.gada 12.septembra spriedums lietā Nr.C27178112; Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2012.gada 5.oktobra spriedums lietā Nr.C27165811; Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2013.gada 26.februāra spriedums lietā Nr.C27167611.

⁵⁵ Skat., piemēram, Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2013.gada 12.septembra spriedums lietā Nr.C27178112; Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2013.gada 8.aprīļa spriedums lietā Nr.C27165112; Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2012.gada 5.oktobra spriedums lietā Nr.C27165811.

⁵⁶ Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2012.gada 26.marta spriedums lietā Nr.C27200511/8.

⁵⁷ Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2013.gada 11.marta spriedums lietā Nr.C27200511.

⁵⁸ Augstākās tiesas Civillietu tiesu departamenta 2010.gada 24.novembra spriedums lietā Nr.SK-233, 18.2.punkts, kurā noteikts, ka gadījumā, kad nav speciāla normatīva regulējuma attiecībā uz to, kas pārstāv valsti, tiesām pašām ir jāizšķir, vai valsti kā atbildētāju pārstāvošā valsts institūcija akceptējama kā lietas dalībniece.

⁵⁹ Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2011.gada 17.novembra spriedums lietā Nr.C27167611-1; Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2011.gada 14.novembra spriedums lietā Nr.C27165811-1.

Par īpašas kategorijas lietām varētu uzskatīt tās prasības, kuras prasītāji cēlušī, sekojot Satversmes tiesas atzinumam par konkrētas normas spēkā neesamību. Vairākas šādas prasības celtas, sekojot Satversmes tiesas 2010.gada 9.marta spriedumam lietā Nr.2009-69-03, ar kuru par Satversmes 111.pantam neatbilstošu atzīta Ministru kabineta noteikumu Nr.1022 „Noteikumi par ieslodzīto personu uztura un sadzīves vajadzību materiālā nodrošinājuma normām” 1.pielikumā ietvertā uztura pamatnorma.⁶⁰ Vienā gadījumā pieteicējs prasījis piešķirt morālo kompensāciju, sekojot Satversmes tiesas 2009.gada 18.decembra spriedumam lietā Nr.2009-10-01, kurā par neatbilstošu Satversmei atzīts aizliegums notiesātajiem veikt saraksti ar personām, kas nav viņu radnieki vai laulātie.⁶¹ Abās lietās Satversmes tiesa ir pasludinājusi apstrīdēto normu par spēkā neesošu no sprieduma pieņemšanas brīža, t.i., bez atpakaļejoša spēka. No piecām šāda veida lietām, kas apskatītas šī pētījuma ietvaros, pirmajā instancē kaitējuma esamība vai neesamība pēc būtības izvērtēta tikai vienā lietā.⁶² Savukārt pārējās lietās Rīgas pilsētas Centra rajona tiesa, konstatējot, ka uz sūdzības periodu norma ir bijusi spēkā esoša un pildāma, tiesa nav konstatējusi prettiesisku darbību un kaitējuma esamību vai neesamību personas fiziskajai vai garīgajai veselībai pēc būtības nav vērtējusi.

Trīs no šiem spriedumiem ir tikuši pārsūdzēti apelācijas kārtībā. Divās lietās apelācijas instance personas tiesību ierobežojumu ir vērtējusi pēc būtības,⁶³ savukārt vienā Rīgas apgabaltiesa atzinusi, ka „*Satversmes tiesa nav uzskatījusi par nepieciešamu revidēt tās tiesiskās attiecības, kuras izveidojušās iepriekš, bet ir mainījusi tiesisko regulējumu turpmāk.*”⁶⁴ Tādējādi tiesa ir konstatējusi, ka valsts rīcība ir bijusi balstīta uz spēkā esošām tiesību normām un nevar būt prettiesiska. Lietās, kurās personas tiesību ierobežojums ir vērtēts, uztura normu neatbilstības Satversmei gadījumā kaitējums veselībai nav konstatēts, savukārt attiecībā uz liegumu sarakstīties ar personām, kas nav notiesāto radnieki vai laulātie tiesa ir konstatējusi pamattiesību ierobežojumu, tomēr secinājusi, ka tas radīts ar spēkā esošu likuma normu un prasības apmierināšanai nav pamata.⁶⁵

Tomēr atsevišķās lietās tiesa „nepamatotu tiesību aizskārumu” ir vērtējusi plašāk, neprasot prasītājam pierādīt, ka valsts ir rīkojusies prettiesiski. Šajās lietās tiesa nav vērtējusi personas pamattiesību aizskārumu caur Civillikuma 1635.pantu, tādēļ personas pamattiesību aizskārumi ir ticis konstatēti pat gadījumos, kad valsts iestāde ir rīkojusies saskaņā ar tiesību normām, tomēr tās rīcības rezultātā ir pieļauts nepamatots pamattiesību aizskārumi. Valsts iestādes vai amatpersonas vainas pakāpe šajās lietās nav vērtēta. Piemēram, Rīgas apgabaltiesa savā 2013.gada 11.marta spriedumā civillietā Nr.C27200511 norāda, ka „*Satversmes 92.pants noteic, ka nepamatota tiesību aizskāruma gadījumā ikvienam ir tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu, bet, atbilstoši Civillikuma 1635.panta pirmajai daļai, katrs tiesību aizskārumi, tas ir, katra pati par sevi neatļauta darbība, kuras rezultātā nodarīts kaitējums (arī morālais kaitējums), dod cietušajam tiesības prasīt apmierinājumu no aizskārēja (konkrētajā gadījumā -*

⁶⁰ Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2012.gada 29.marta spriedums lietā Nr.C27217611/8; Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2011.gada 15.decembra spriedums lietā Nr.C27179411; Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2011.gada 1.novembra spriedums lietā Nr.C27147311/8; Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2011.gada 17.novembra spriedums lietā Nr.C27167611-1.

⁶¹ Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2011.gada 14.novembra spriedums lietā Nr.C27165811-1.

⁶² Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2011.gada 15.decembra spriedums lietā Nr.C27179411.

⁶³ Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2013.gada 5.februāra spriedums lietā Nr.C27217611/8; Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2012.gada 5.oktobra spriedums lietā Nr.C27165811.

⁶⁴ Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2013.gada 26.februāra spriedums lietā Nr.C27167611.

⁶⁵ Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2012.gada 5.oktobra spriedums lietā Nr.C27165811.

valsts), ciktāl viņu par šo darbību var vainot. Tas nozīmē, ka neatkarīgi no [Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības] Konvencijas 41.pantā (ievērojot Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas Vienpadsmito protokolu, kas pārstrukturē ar šo konvenciju iedibināto kontroles mehānismu) noteiktās Tiesas kompetences piedāvāt cietušajai pusei kompensāciju Konvencijas un tās protokolu pārkāpuma gadījumā, Latvijas tiesai ir pienākums konstatēt Konvencijas noteikto tiesību aizskāruma esamību vai neesamību, aizskāruma gadījumā nosakot atbilstošu atlīdzinājumu.”⁶⁶ Tādējādi no šī tiesas atzinuma izriet pirmkārt, ka tiesas pienākums būtu izvērtēt, vai ir noticis personas pamattiesību pārkāpums un, otrkārt, konstatējot pārkāpumu, noteikt tiesas ieskatā atbilstošu atlīdzinājumu.

Arī Daugavpils tiesa, vērtējot sūdzību par lietas iztiesāšanas termiņiem krimināllietā, civillietās Nr.C12172413 un C12185313 nekonstatēja, ka būtu pieļauta neattaisnota procesa novilcināšana iztiesāšanas laikā pirmās instances tiesā. Tomēr, neskatoties uz šādu atzinumu, Daugavpils tiesa uzskatīja, ka „*krimināllietas iztiesāšanas termiņu – vairāk nekā divpadsmit gadus, kaut arī process notika, ievērojot Kriminālprocesa likumā noteikto, nevar atzīt par saprātīgu, un valsts ir atbildīga par to, ka nav izpildījusi savu pienākumu organizēt savu tiesībsargājošo iestāžu, tai skaitā tiesu sistēmas, darbu tā, lai šīs iestādes (arī tiesa), spētu nodrošināt kriminālprocesa norises atbilstību Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas prasībām.*”⁶⁷

No iepriekš aplūkotās tiesu prakses ir secināms, ka arī attiecībā uz valsts rīcības vērtējumu nepamatota tiesību aizskāruma gadījumā, tiesu prakse ir atšķirīga. Vairākumā gadījumu tiesu praksē, īpaši pirmajā instancē, personas nepamatots tiesību aizskārums var tikt konstatēts tikai, ja prasītājs var pierādīt, ka valsts iestāde vai amatpersona ir rīkojusies prettiesiski, tas ir, pārkāpjot likuma normas. Tomēr atsevišķās lietās nepamatots tiesību aizskārums var tikt konstatēts, arī tad, ja valsts nav tieši pārkāpusi likuma normas, tomēr ar savu rīcību ir nepamatoti aizskārusi personas pamattiesības.

Jāatzīmē, ka no pētījuma otrajā daļā aplūkotās Satversmes tiesas prakses izriet, ka „nepamatotais tiesību aizskārums”, nebūtu tulkojams sašaurināti kā „prettiesisks aizskārums”, bet gan ietver arī situācijas, kurās ir noticis personas pamattiesību ierobežojums, kas nav bijis pamatots, tomēr tieši nepārkāpj procesuālo vai materiālo tiesību normas.⁶⁸ Tādējādi saskaņā ar Satversmes tiesas atzinumu tiesu pienākums būtu izvērtēt tiesību aizskāruma „*pamatotību [..] katrā individuālā gadījumā un, konstatējot nepamatotu personas tiesību aizskārumu, spriedumā noteikt atlīdzības apmēru.*”⁶⁹ Šādu atzinumu savā praksē pauž arī Augstākā tiesa.⁷⁰

⁶⁶ Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2013.gada 11.marta spriedums lietā Nr.C27200511.

⁶⁷ Daugavpils rajona tiesas 2014.gada 21.maija spriedums lietā Nr.C12172413; Daugavpils rajona tiesas 2014.gada 21.maija spriedums lietā Nr.C12185313. Šajās lietās ir taisīti Latgales apgabaltiesas spriedumi, kas uz pētījuma sagatavošanas brīdi vēl nebija pieejami Tiesu informācijas sistēmā.

⁶⁸ Satversmes tiesas 2012.gada 6.jūnija spriedums lietā Nr.2011-21-01, 10.3.punktā tiesa secina: „*Nepamatota vai prettiesiska publisko tiesību subjekta rīcība, kas biedrībai var radīt tādu pamattiesību pārkāpumu, kas noved pie atlīdzināšanas pienākuma saskaņā ar Satversmes 92.panta trešo teikumu.*”

⁶⁹ Satversmes tiesas 2001.gada 5.decembra spriedums lietā Nr.2001-07-0103, 1.punkts.

⁷⁰ Turpat, 12.punkts.

3.3. Piešķirtās kompensācijas

Kopumā tas, vai personai ir nodarīts kaitējums, t.i., vai ir noticis personas pamattiesību aizskārums, kura rezultātā personai būtu nodarīts personisks kaitējums, pirmās instances tiesā ir vērtēts septiņās⁷¹ no 17 apskatītajām lietām. Vienā gadījumā gan lieta nav izskatīta pēc būtības, jo prasītājs prasību cēlis pēc noilguma iestāšanās.⁷² Kaitējuma atlīdzība prasītājiem piešķirta četrās lietās. Jāpiebilst, ka visās lietās, kurā tiesa pirmajā instancē ir piešķirusi prasītājam kaitējuma atlīdzību ir ticis piemērots likums „Par izziņas iestādes, prokuratūras vai tiesas nelikumīgas vai nepamatotas rīcības rezultātā nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu”. Vienā lietā kaitējuma atlīdzība piešķirta, pamatojoties uz morālajām ciešanām, ko izraisījusi nepamatotas apsūdzības uzrādīšana, jo prasītājs pēc krimināllietas izskatīšanas 12 gadu garumā ir ticis attaisnots.⁷³ Divās no šīm lietām morālā kaitējuma atlīdzība tika piešķirta gan tādēļ, ka tika pārkāptas personu tiesības uz lietas izskatīšanu saprātīgā termiņā, gan tā iemesla dēļ, ka prasītāji šajā procesā tika attaisnoti.⁷⁴ Savukārt ceturtajā lietā tiesa uz šī likuma pamata piešķirusi atlīdzību par administratīvā aresta izpildi pēc noilguma iestāšanās.⁷⁵

Savukārt no pētījumā apskatītajām lietām apgabaltiesās izskatītas 8 apelācijas sūdzības, no kurām vienā lietā⁷⁶ apstāklis, vai ir noticis pamattiesību aizskārums, nav vērtēts pēc būtības. Septiņās lietās apgabaltiesas ir vērtējušas personas pamattiesību aizskārumu. Divās lietās tiesa atzina, ka pamattiesību aizskārums nav noticis.⁷⁷ Vēl divās lietās ir atzīts, ka personas pamattiesību aizskārums ir noticis, tomēr tas ir noticis vai nu uz likuma pamata⁷⁸ vai arī kompensācija nav piešķirta, jo tiesa ir uzskatījusi, ka pārkāpuma konstatēšana pati par sevi nav pietiekams pamats atlīdzinājuma piešķiršanai un morālais kaitējums jāpierāda atsevišķi.⁷⁹ Vienā lietā tiesību uz lietas iztiesāšanu saprātīgos termiņos pārkāpumu personai tika piešķirta kompensācija,⁸⁰ vienā lietā ir atzīts personas tiesību aizskārums saistībā ar informētu piekrišanu ārstēšanai psihiatriskajā slimnīcā un personai piešķirta kompensācija⁸¹, savukārt vēl vienā lietā tika atzīts personas tiesību uz lietas izskatīšanu saprātīgā termiņā pārkāpums, tomēr, ņemot vērā, ka persona krimināllietā ir tikusi attaisnota, kompensācija piešķirta pamatojoties uz likumu par „Par izziņas iestādes, prokuratūras vai tiesas nelikumīgas vai nepamatotas rīcības rezultātā nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu”⁸²

⁷¹ Madonas rajona tiesas 2013.gada 8.oktobra spriedums lietā Nr.C23053413; Gulbenes rajona tiesas 2014.gada 6.janvāra spriedums lietā Nr.C14050013; Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2011.gada 15.decembra spriedums lietā Nr.C27179411; Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2013.gada 22.janvāra spriedums lietā Nr.C27208911; Daugavpils rajona tiesas 2014.gada 24.aprīļa spriedums lietā Nr.C12187013; Daugavpils rajona tiesas 2014.gada 21.maija spriedums lietā Nr.C12185313; Daugavpils rajona tiesas 2014.gada 21.maija spriedums lietā Nr.C12172413.

⁷² Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2012.gada 4.oktobra spriedums lietā Nr.C27247211.

⁷³ Daugavpils rajona tiesas 2014.gada 24.aprīļa spriedums lietā Nr.C12187013.

⁷⁴ Daugavpils rajona tiesas 2014.gada 21.maija spriedums lietā Nr.C12172413; Daugavpils rajona tiesas 2014.gada 21.maija spriedums lietā Nr.C12185313. Šajās lietās ir taisīti Latgales apgabaltiesas spriedumi, kas uz pētījuma sagatavošanas brīdi vēl nebija pieejami Tiesu informācijas sistēmā.

⁷⁵ Madonas rajona tiesas 2013.gada 8.oktobra spriedums lietā Nr.C23053413.

⁷⁶ Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2013.gada 26.februāra spriedums lietā Nr.C27167611.

⁷⁷ Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2011.gada 21.septembra spriedums lietā Nr.C27035807/9; Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2013.gada 5.februāra spriedums lietā Nr.C272176118.

⁷⁸ Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2012.gada 5.oktobra spriedums lietā Nr.C27165811.

⁷⁹ Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2014.gada 17.februāra spriedums lietā Nr.C27178112.

⁸⁰ Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2013.gada 11.marta spriedums lietā Nr.C27200511.

⁸¹ Vidzemes apgabaltiesas 2013.gada 27.decembra spriedums lietā Nr.C38042610.

⁸² Latgales apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2014.gada 21.oktobra spriedums lietā Nr.C12187013.

No pētījumā apskatītajām lietām atlīdzība par Satversmē noteikto pamattiesību pārkāpumu ir piešķirta sešos gadījumos. Vienā gadījumā tiesa par tiesību uz brīvību aizskārumu, izpildot 5 dienu administratīvo arestu pēc noilguma, piešķīra atlīdzību LVL 300 apmērā.⁸³ Otrā gadījumā, konstatējot tiesību uz lietas iztiesāšanu saprātīgā termiņā pārkāpumu, izskatot lietu pirmajā instancē vairāk nekā 7 gadus, prasītājam ir piešķirts atlīdzinājums LVL 500 apmērā.⁸⁴ Vienā gadījumā par personas ārstēšanu bez pacienta informētas piekrišanas piešķirta morālā kaitējuma atlīdzība LVL1000 apmērā.⁸⁵

Visbeidzot trīs gadījumos ir konstatēts prasītāja tiesību uz lietas izskatīšanu saprātīgā termiņā pārkāpums saistībā ar vairāk nekā 12 gadus ilgušo krimināllietu, kuras beigās taisīts attaisnojošs spriedums. Prasītājiem piešķirta atlīdzība attiecīgi EUR 711,44⁸⁶ un EUR 500⁸⁷ apmērā.

Vērtējot atbilstīga atlīdzinājuma apmēru, īpaši morālā kaitējuma apmēru un veidu, Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments ir secinājis, ka morālā kaitējuma atlīdzinājumam ir jāatbilst nodarītajam kaitējumam.⁸⁸ Tādējādi, jo nopietnāks kaitējums, jo atlīdzinājumam jābūt ievērojamākam gan atlīdzinājuma veida izvēlē (piemēram, iestādes atvainošanās vai atlīdzinājums naudā), gan apmēra izvēlē, ja atlīdzinājums nosakāms naudā.⁸⁹ Morālā kaitējuma atlīdzinājuma funkcija ir ne tikai sniegt gandarījumu personai, bet arī atturēt iestādi no līdzīga aizskāruma izdarīšanas nākotnē.⁹⁰ Turklāt, Augstākās tiesas Senāta ieskatā salīdzināmos gadījumos atlīdzinājumam ir jābūt līdzīgam, bet atšķirīgos gadījumos – atšķirīgam.⁹¹ Nosakot atlīdzinājumu, tiesa ir tā, kas pauž valsts nostāju par aizskarto tiesību un aizskāruma nozīmīgumu, tādēļ demokrātiskā sabiedrībā atlīdzinājums nevar būt nesamērīgi mazs.⁹²

Uz līdzīgiem principiem atsaukusies arī Vidzemes apgabaltiesa norādot, ka „*novērtējot atlīdzības apmēru, jāņem vērā tiesu praksē nodibinājušies principi, ka atlīdzinājumam jābūt tādām, lai tas pēc iespējas pildītu pušu samierināšanās principu, dotu gandarījumu cietušajai pusei un vainīgo pusi atturētu no līdzīgu pārkāpumu izdarīšanas nākotnē.*”⁹³ Turklāt, pēc iespējas veicama piedzenamās atlīdzības salīdzināšana ar citiem salīdzināmiem gadījumiem, kad ar tiesas spriedumiem piespriestas atlīdzības nemantisku kaitējumu nodarīšanas gadījumos.⁹⁴

Lai gan Eiropas Cilvēktiesību tiesas prakse kompensācijas apmēra noteikšanā Latvijas tiesām nav saistoša, tomēr šī pētījuma ietvaros būtu lietderīgi salīdzināt iepriekš minēto kompensāciju apmēru ar jaunāko Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksi līdzīgos gadījumos. Tā piemēram, lietā *Veiss pret Latviju* Eiropas Cilvēktiesību tiesa konstatēja iesniedzēja tiesību uz

⁸³ Madonas rajona tiesas 2013.gada 8.oktobra spriedums lietā Nr.C23053413.

⁸⁴ Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2013.gada 11.marta spriedums lietā Nr.C27200511.

⁸⁵ Vidzemes apgabaltiesas 2013.gada 27.decembra spriedums lietā Nr.C38042610.

⁸⁶ Latgales apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2014.gada 21.oktobra spriedums lietā Nr.C12187013.

⁸⁷ Daugavpils rajona tiesas 2014.gada 21.maija spriedums lietā Nr.C12172413; Daugavpils rajona tiesas 2014.gada 21.maija spriedums lietā Nr.C12185313. Šajās lietās ir taisīti Latgales apgabaltiesas spriedumi, kas uz pētījuma sagatavošanas brīdi vēl nebija pieejami Tiesu informācijas sistēmā.

⁸⁸ Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2010.gada 16.februāra spriedums lietā SKA-104/2010, 13.punkts.

⁸⁹ Turpat.

⁹⁰ Turpat, 18.punkts.

⁹¹ Turpat, 15.punkts.

⁹² Turpat, 18.punkts.

⁹³ Vidzemes apgabaltiesas 2013.gada 27.decembra spriedums lietā Nr.C38042610.

⁹⁴ Turpat. Šajā lietā Vidzemes apgabaltiesa noteica pieteicējam morālā kaitējuma apmēru LVL 1000 apmērā, baltoties uz Administratīvās apgabaltiesas agrāku spriedumu salīdzināmā lietā.

lietas izskatīšanu saprātīgos termiņos pārkāpumu saistībā ar 5 gadus trīs mēnešus un 8 dienas ilgušo tiesvedību civillietā par paternitātes apstrīdēšanu un noteikšanu. Šajā lietā tika piespriesta morālā kaitējuma atlīdzība EUR 1000 apmērā.⁹⁵ Līdzīgi lietā *Jurijs Dimitrijevs pret Latviju* Eiropas Cilvēktiesību tiesa piešķir atlīdzinājumu EUR 5000 apmērā par lietas izskatīšanas savlaicīgā termiņā pārkāpumiem (vairāk kā seši gadi pirmajās divās instancēs krimināllietā, un gandrīz 6 gadi civillietā par kaitējuma atlīdzināšanu) un Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 3.panta pārkāpumu.⁹⁶ Savukārt lietās par tiesību uz brīvību aizskārumiem, Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir piešķirusi kompensācijas EUR 9000 apmērā par ievietošanu psihiatriskajā slimnīcā uz 23 dienām ekspertīzes veikšanai⁹⁷, kā arī EUR 5000 apmērā par administratīvā aresta piemērošanu uz dažām stundām pretēji likumā noteiktajai kārtībai un pārkāpjot Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 3. un 5.pantā noteiktās garantijas.⁹⁸

Salīdzinot Administratīvo tiesu praksi līdzīgās lietās, jānorāda, ka par personas nepamatotu ievietošanu psihoneiroloģiskajā slimnīcā uz vienu dienu Administratīvā apgabaltiesa piešķir personai kompensāciju LVL 1000 apmērā (~EUR 1423).⁹⁹ Tāpat lietā Nr.A42446907 Administratīvā apgabaltiesa piešķirusi personai morālā kaitējuma atlīdzinājumu LVL 2000 apmērā saistībā ar reliģiskajai pārliecībai atbilstoša uztura nenodrošināšanu ieslodzījuma vietā.¹⁰⁰ Šajā lietā prasītājam arī piešķirta morālā kaitējuma atlīdzība LVL 800 apmērā par higiēnas preču neizsniegšanu ieslodzījuma vietā vairāk nekā divu gadu garumā.¹⁰¹

No iepriekš aplūkotajiem piemēriem ir secināms, ka par pamattiesību aizskārumiem piešķirtās kompensācijas apmēri dažādās tiesu instancēs atšķiras. Lai gan katrs konkrēts gadījums nenoliedzami ir vērtējams, ņemot vērā konkrētās lieta apstākļus, tiesu praksē ir atzīts, ka salīdzināmās lietās piešķirtās kompensācijas apmēram būtu jābūt līdzīgam, ja vien nepastāv kādi apstākļi, kas pamatotu atkāpšanos no šādas prakses. Tiesu praksē ir atrodamas gan lietas, kurās tiesas ir veikušas salīdzinājumu ar citu tiesu praksē atrodamajiem līdzīgiem gadījumiem, gan lietas, kurās šāds salīdzinājums spriedumā nav ticis atspoguļots. No aplūkotajiem piemēriem ir arī secināms, ka vispārējās jurisdikcijas tiesu piešķirtie morālā kaitējuma atlīdzinājuma apmēri ir ievērojami zemāki nekā vidējie atlīdzības apmēri, ko par līdzīgiem pārkāpumiem piešķir Eiropas Cilvēktiesību tiesa.

⁹⁵ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2014.gada 28.janvāra spriedums lietā *Veiss pret Latviju*, Nr.15152/09.

⁹⁶ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2012.gada 2.oktobra spriedums lietā *Jurijs Dimitrijevs pret Latviju*, Nr.37467/04.

⁹⁷ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2011.gada 29.novembra spriedums lietā *Beiere pret Latviju*, Nr.30954/05.

⁹⁸ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2014.gada 15.aprīļa spriedums lietā *Djundiks pret Latviju*, Nr.14920/05.

⁹⁹ Administratīvās apgabaltiesas 2010.gada 22.jūlija spriedums lietā Nr. A42466905.

¹⁰⁰ Administratīvās apgabaltiesas 2011.gada 2.decembra spriedums lietā Nr.A42446907, 13.6.2. punkts.

¹⁰¹ Turpat., 12.8.punkts.

4. Secinājumi

No pētījumā iepriekš apskatītās rajona un pilsētas tiesu, kā arī apgabaltiesu prakses izriet, tiesu prakse Satversmes 92.panta trešā teikuma tiešajā piemērošanā šobrīd ir nevienveidīga. Lai gan Satversmes tiesas un Augstākās tiesas atziņas precizē gan principus, kas būtu piemērojami šādās lietās, gan tiesu pienākumu, pirmkārt, izvērtēt vai ir noticis personas pamattiesību aizskārums, un otrkārt, konstatējot pārkāpumu lemt par tiesas ieskatā atbilstošāko atlīdzinājumu, tiesas zemākās instancēs šīs atziņas nepiemēro vienveidīgi un visos gadījumos.

Pirmkārt, pastāv atšķirīga tiesu prakse attiecībā uz to, kādi principi piemērojami lietās, kuras balstītas uz Satversmes 92.panta trešo teikumu. Lai gan Augstākā tiesa ir atzinusi, ka šie strīdi pēc būtības nav uzskatāmi par civiltiesiskiem, jo izriet situācijām, kurās valsts pār indivīdu ir realizējusi publisko varu, vairākums tiesu, īpaši pirmajā instancē, šādiem strīdiem tomēr pilnībā piemēro Civilprocesa principus. Tomēr atsevišķās lietās tiesas atzīst, ka indivīds attiecībā pret valsti ir uzskatāms par objektīvi vājāku pusi, kas tiek ņemts vērā pamattiesību aizskāruma konstatēšanā.

Otrkārt, pastāv atšķirīga tiesu prakse attiecībā uz jēdziena „nepamatots tiesību aizskārums” saturu. Atsevišķos spriedumos nepamatots pamattiesību aizskārums ir ticis konstatēts arī gadījumos, kad valsts nav tieši pārkāpusi materiālo vai procesuālo tiesību normas. Tomēr vairākumā gadījumu, īpaši pirmās instances tiesās, nepamatots tiesību aizskārums, atbilstoši Civilprocesa likuma 1635.pantam var tikt konstatēts tikai tādā gadījumā, ja valsts ir rīkojusies prettiesiski, tas ir, pārkāpjot likumu.

Treškārt, pastāv nevienveidīga tiesu prakse attiecībā uz kaitējuma atlīdzināšanas pienākumu pamattiesību aizskāruma gadījumā. Atsevišķās lietās, ja lietā tiek konstatēts personas pamattiesību aizskārums, tiesas prezumē, ka līdz ar pamattiesību aizskārumu personai ir nodarīts zināms kaitējums. Tomēr daļā analizēto lietu, personas pamattiesību aizskāruma konstatēšana var nebūt par pamatu atzinumam, ka ir personai ir nodarīts kaitējums un prasītājam kaitējuma esamība, īpaši morālā kaitējuma esamība, var būt jāpierāda atsevišķi.

Ceturtkārt, atšķirīga prakse pastāv arī attiecībā uz atlīdzības piešķiršanas likumīgo pamatu. Lietās, kurās personai ir piešķirta atlīdzība ir tikuši konstatēti personas pamattiesību pārkāpumi, kas nav saistīti ar attaisnojoša sprieduma taisīšanu – piemēram, lietas iztiesāšana nesaprātīgā termiņā (7 gadi un vairāk nekā 12 gadi) un administratīvā aresta izpilde pēc noilguma iestāšanās. Vienā lietā šāda kompensācija ir piešķirta, neatsaucoties uz speciālo likumu. Tomēr, pārējos gadījumos, tiesa, konstatējot personas pamattiesību aizskārumu, kā pamatu atlīdzības piešķiršanai ir norādījusi likumu „Par izziņas iestādes, prokuratūras vai tiesas nelikumīgas vai nepamatotas rīcības rezultātā nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu”.

Visbeidzot, pastāv nevienveidīga prakse attiecībā uz morālā kaitējuma atlīdzības apmēra noteikšanu. Tiesu praksē ir atrodamas gan lietas, kurās tiesas ir aplūkojušas nacionālo vai starptautisko tiesu praksi, lai salīdzinātu piešķirtos atlīdzības apmērus līdzīgās lietās, gan spriedumi, kuros šāds salīdzinājums nav atspoguļots. Attiecībā uz vispārējās jurisdikcijas tiesu piešķirtajām kompensācijām, šajā pētījumā aplūkotajos spriedumos piešķirtās kompensācijas

apmēri ir ievērojami mazāki nekā, piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas piešķirtās kompensācijas salīdzināmos apstākļos.

No iepriekšminētajiem secinājumiem izriet, ka pirmās instances tiesās un apgabaltiesās Satversmes 92.panta trešajā daļā ietvertās pamattiesību garantijas un to būtība attiecībās starp valsti un indivīdu, netiek izprasta. Vēršoties tiesā ar prasību par to, ka valsts, iespējams, ir aizskārusi personas konstitūcijā garantētās pamattiesības, indivīdam var nerasties pārlicība, ka viņa prasība tiks izskatīta pēc būtības pēc principiem, kas ir šādas prasības būtībai piemēroti un iepriekš paredzami. Atšķirīgā tiesu prakse neveicina un pat grauj indivīdu pašāvēību uz to, ka šāds valsts atbildības un atbilstīga atlīdzinājuma izvērtēšanas mehānisms būs efektīvs. Tiesībsargs var vienīgi piekrist Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta secinājumam, ka „nosakot atlīdzinājumu, tieši tiesa pauž valsts nostāju jautājumā par aizskarto tiesību un paša tiesību aizskāruma nozīmīgumu.”¹⁰² Tomēr tiesībsarga ieskatā šāds secinājums ir attiecināms ne tikai uz atlīdzinājuma finansiālo vērtību, bet arī uz veidu un principiem, pēc kuriem tiek izvērtēta personas prasība par cilvēka pamattiesību aizskārumu. Tādējādi ir būtiski valstī izveidot mehānismu, kurš būtu ne tikai efektīvs, indivīdam pieejams un saprotams, bet arī radītu uzticību, ka pamattiesību aizskāruma gadījumā valsts uzņemsies atbildību un indivīdam būs iespējams panākt Satversmes 92.pantā garantēto atbilstīgo atlīdzinājumu.

---

¹⁰² Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2010.gada 16.februāra spriedums lietā SKA-104/2010, 18.punkts.

5. Izmantotās nacionālās tiesu prakses saraksts

Satversmes tiesa

1. Satversmes tiesas 2012.gada 6.jūnija spriedums lietā Nr.2011-21-01.
2. Satversmes tiesas 2001.gada 5.decembra spriedums lietā Nr.2011-0-2013.

Augstākā tiesa

Spriedumi

3. Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2014.gada 29.aprīļa spriedums lietā Nr. SKC-81/2014.
4. Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2013.gada 18.oktobra spriedums lietā Nr. SKC-216/2013.
5. Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2010.gada 24.novembra spriedums lietā Nr. SKC-233.
6. Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2010.gada 16.februāra spriedums lietā SKA-104/2010.

Lēmumi

7. Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2014.gada 3.aprīļa lēmums lietā Nr.C27217611.
8. Augstākās tiesas Senāta 2012.gada 20.decembra rīcības sēdes lēmums lietā Nr. SKC-910/2012.

Apgabaltiesas

Administratīvā apgabaltiesa

9. Administratīvās apgabaltiesas 2010.gada 22.jūlija spriedums lietā Nr. A42466905.
10. Administratīvās apgabaltiesas 2011.gada 2.decembra spriedums lietā Nr.A42446907.

Latgales apgabaltiesa

11. Latgales apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2014.gada 21.oktobra spriedums lietā Nr.C12187013.

Rīgas apgabaltiesa

Spriedumi

12. Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2014.gada 17.februāra spriedums lietā Nr.C27178112.Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2013.gada 11.marta spriedums lietā Nr.C27200511.
13. Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2013.gada 26.februāra spriedums lietā Nr.C27167611.
14. Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2013.gada 5.februāra spriedums lietā Nr.C272176118.
15. Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2012.gada 5.oktobra spriedums lietā Nr.C27165811.
16. Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2011.gada 21.septembra spriedums lietā Nr.C27035807/9.

Lēmumi

17. Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2012.gada 22.maija lēmums, materiāls Nr.3-11/41/12-2, CA-2915-12/11.

Vidzemes apgabaltiesa

18. Vidzemes apgabaltiesas 2013.gada 27.decembra spriedums lietā Nr.C38042610.

Rajona un pilsētas tiesas*Daugavpils rajona tiesa*

19. Daugavpils rajona tiesas 2014.gada 21.maija spriedums lietā Nr.C12172413.
20. Daugavpils rajona tiesas 2014.gada 21.maija spriedums lietā Nr.C12185313.
21. Daugavpils rajona tiesas 2014.gada 24.aprīļa spriedums lietā Nr.C12187013.

Gulbenes rajona tiesa

22. Gulbenes rajona tiesas 2014.gada 6.janvāra spriedums lietā Nr.C14050013.

Madonas rajona tiesa

23. Madonas rajona tiesas 2013.gada 8.oktobra spriedums lietā Nr.C23053413.

Rīgas pilsētas Centra rajona tiesa

Spriedumi

24. Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2013.gada 22.janvāra spriedums lietā Nr.C27208911.
25. Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2013.gada 8.novembra spriedums lietā Nr.C27146012.
26. Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2013.gada 12.septembra spriedums lietā Nr.C27178112.
27. Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2013.gada 8.aprīļa spriedums lietā Nr.C27165112.
28. Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2012.gada 4.oktobra spriedums lietā Nr.C27247211.
29. Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2012.gada 5.jūnija spriedums lietā Nr. C27173111.
30. Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2012.gada 29.marta spriedums lietā Nr.C27217611/8.
31. Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2012.gada 26.marta spriedums lietā Nr.C27200511/8.
32. Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2011.gada 15.decembra spriedums lietā Nr.C27179411.
33. Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2011.gada 17.novembra spriedums lietā Nr.C27167611-1.
34. Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2011.gada 14.novembra spriedums lietā Nr.C27165811-1.
35. Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2011.gada 1.novembra spriedums lietā Nr.C27147311/8.

Lēmumi

36. Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2011.gada 21.jūnija lēmums lietā Nr.C27120309/8.